

≡ Voorwoord

Na veertig jaar hulpverlening in residentiële instellingen heb ik ervaren dat veel kinderen vastlopen in hun ontwikkeling, ondanks de bestaande behandel- en begeleidingsmethodieken. Deze kinderen laten vaak nauwelijks nieuwe adaptieve patronen zien die hun kans op een prettig en zelfstandig leven vergroten. Ik vond het opvallend dat al deze kinderen op een bepaalde manier onhandig bleven in relaties, ondanks dat de meeste mensen geboren worden met kwaliteiten om zich relationeel te ontwikkelen. De relationele onhandigheid van de kinderen met wie ik heb gewerkt, heeft mij ertoe gebracht uit te zoeken hoe je met die onhandigheid kunt omgaan.

Mijn zoektocht is eind jaren zeventig begonnen toen ik bij de therapeutische gezinshuizen van Browndale ging werken. John Brown, de grondlegger van Browndale, zette deze gezinshuizen op voor kinderen met ernstige socialemotionele problematiek. Het gezinshuis waar ik startte, stond in een gewone woonwijk in Nijmegen. In deze huizen werd het gezinsleven nagebootst voor kinderen die dit van huis uit niet kenden. Door zo gewoon mogelijk met de kinderen om te gaan leerden zij wat geaccepteerd gedrag was. De behandeling bestond niet uit psycho-educatie of training, maar uit omgaan met elkaar op een manier die het kind kon begrijpen.

Begin jaren tachtig heb ik meegewerkt aan het opzetten van een hernieuwde aanpak binnen de school die Browndale al kende. De opzet van deze school was gebaseerd op de visie dat schoolrijpheid niet altijd samenhangt met de leeftijd. Sommige kinderen waren nog niet toe aan het schoolse leren, al zou dit op basis van hun kalenderleeftijd wel verwacht mogen worden. Voor kinderen wier mogelijkheden ontoereikend waren om schools te leren, zette ik een ander ontwikkeltraject in. Binnen dit traject probeerde ik de mogelijkheden van het kind vorm te geven in een activiteit. Het ging hier bijvoorbeeld om huishoudelijke

klussen, in de tuin werken, een spelletje spelen of kunst maken. Door aan te sluiten bij de eigen mogelijkheden en interesses van het kind was school laagdrempelig en kregen kinderen het gevoel competent te zijn. Dit werd de basis waarop werd voortgebouwd. Door samen structureel met een activiteit bezig te zijn, ontstond bij deze kinderen nieuwsgierigheid. Zij werden zich gewaar van hun eigen mogelijkheden en van dat wat ze nog zouden kunnen leren. Na verloop van tijd kon nagenoeg ieder kind een vorm van bestaand onderwijs volgen. Marijke Rutten-Saris en ik vonden elkaar in deze werkwijze. Dit resulteerde in een jarenlange samenwerking, waaruit de begeleidings- en behandelingsmethodiek *Emerging Body Language* is ontstaan.

Mijn zoektocht kreeg in de jaren negentig vorm in de samenwerking met Harrie Biemans en Monique Konings van de Stichting Promotie Intensieve Thuisbehandeling Nederland, de huidige Associatie voor Interactiebegeleiding en Thuisbehandeling. Vanuit de Oosterpoort, een Brabantse instelling voor jeugdhulpverlening was ik regionaal werkzaam op tal van instellingen. Ik hield mij bezig met video-interactiebegeleiding en leidde mensen daarin op. Deze taak had ik eind jaren negentig ook bij mijn huidige werkgever, De La Salle, een orthopedagogisch behandelinstituut voor jongeren met een licht verstandelijke beperking en gedragsproblemen. Op De La Salle heb ik de ambulante hulpverleningstak mogen helpen opzetten waardoor ik het gedachtegoed vanuit *Emerging Body Language* en de video-interactiebegeleiding verder kon ontwikkelen.

Samen met Anna M.T. Bosman, hoogleraar aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, heb ik het resultaat van deze ontwikkeling opgeschreven in dit boek. Onze aanpak in dit boek beschrijft een klein, maar essentieel aspect van de methode 'Beweging-als-houvast'. Het is gericht op beroepsopvoeders die handvatten nodig hebben in hun dagelijkse omgang met jongeren die geen leeftijdsadequaat gedrag vertonen. Wij willen laten zien hoe een gestagneerde ontwikkeling alsnog vlot getrokken kan worden.

We gaan ervan uit dat wij leren *in relatie met* de ander. Dit betekent dat leren altijd wederzijds is, dus gebaseerd op wederzijdse beïnvloeding.

In dit boek beschrijven wij een relationele manier van werken gebaseerd op de bewegingen die eigen zijn aan al het menselijk handelen.

Dit boek beschrijft de wederwaardigheden van jongeren in de residentiële zorg. Zij wonen op de fictieve leefgroep Bosveld 8. Een groep van tien kinderen en zes wisselende beroepsopvoeders, een therapeut, een stagiair en een gedragsdeskundige, allen geschoold op het terrein van onze benadering. De omgang met de jongeren op Bosveld 8 verloopt niet altijd soepel, er zijn vaak problemen. Bij problemen gaan we ervan uit dat men elkaar niet verstaat. Probleemgedrag is dus geen eigenschap van de een of de ander, maar van de relatie. Mochten er problemen ontstaan in de relatie tussen de beroepsopvoeder en de jongere, dan is het belangrijk dat de beroepsopvoeder anders leert kijken naar zichzelf en naar de jongere. *Hoe* je ook anders kunt kijken en daardoor anders kunt handelen, wordt in dit boek uitgelegd. Hier komen de verhalen van drie jongeren in relatie tot een van de beroepsopvoeders aan bod. In de leefgroep wonen echter tien jongeren. Hoe de relatie van de andere zeven jongeren met de beroepsopvoeders zich ontwikkelt, is te lezen op de website van de uitgever¹.

Dit boek heeft niet tot stand kunnen komen zonder de inspiratie en hulp van een aantal mensen. De eerste die we heel graag willen bedanken, is onze collega Bob Radstaak, MSc, die als docent en onderzoeker werkzaam is bij de afdeling Pedagogische Wetenschappen en Onderwijswetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Zonder zijn bereidheid om eindeloos met ons te sparren had dit boek er heel anders uitgezien.

Alle beroepsopvoeders, te veel om bij naam te noemen, die wilden luisteren naar wat wij te zeggen hadden en die met hun vragen ons denken verscherpt hebben. Dank voor jullie onvoorwaardelijke bereidwilligheid om net iets anders naar de hulpverlening te kijken dan jullie gewend waren.

1. <https://gompel-svacina.eu/product/verhalen-uit-de-leefgroep-beweging-als-houvast-in-de-jeugdzorg/>

Heel veel dank aan Betty van Heugten, die de waarde van onze benadering al heel vroeg zag, waardoor deze een plek binnen de residentiële instelling wist te verwerven.

Ten slotte dank voor het vertrouwen en het geduld van zorginhouderlijk manager drs. Jaap Pellen en regiodirecteur drs. Christel Bogers van de Koraal Noordoost-Brabant. Wij hebben dit alles meer gewaardeerd dan wij mogelijk hebben laten blijken.

Wij bedanken eveneens Sonja Graafstal, Msc., en dr. Linda Reus voor hun niet-aflatende inzet om de methode te onderwijzen aan aankomende orthopedagogen van de Radboud Universiteit in Nijmegen.

Oss, april 2020
Carine Heijligers

≡ Inleiding

Aan de rand van een woonwijk, dicht bij het open veld, staat een huis waar tien kinderen wonen onder begeleiding van enkele beroepsopvoeders. Gaya, Dimitri, Sharon, Leandro, Mitchell, Halina, Thijs, Nick, Floor en Fatima wonen in deze leefgroep, omdat de problemen in hun thuissituatie te groot waren geworden. De kinderen wonen er permanent voor een bepaalde tijd en hebben ieder een eigen kleine slaapkamer. De beroepsopvoeders draaien hun diensten en zijn delen van de dag aanwezig. Leefgroep Bosveld 8 is net een groot gezin met kinderen van diverse leeftijden.

Het huis is door de beroepsopvoeders samen met de kinderen sfeer-
vol ingericht. De woonkeuken is groot en boven de eettafel hangt
een schoolbord waar te zien is wie er die dag met de groep werkt. De
foto's van de beroepsopvoeders Ankie, Yolijn, Klaas, Geert, Sjanneke
en Tanja hangen wisselend op datzelfde planbord, aangevuld met
foto's van de therapeute Margot, de stagiair Hans en de gedrags-
deskundige Marijke. De tuin grenst aan een grote wei. Naast het
terras kan gebasketbald worden, er is een kleine groentetuin en een
stukje grond waar kinderen bloemzaadjes hebben geplant. Links
daarvan klinkt gekakel uit de kippenren. Onder de grote beuk staat
een picknicktafel waaraan bij goed weer gegeten kan worden. Een
openslaande tuindeur vormt de verbinding tussen binnen en buiten.

Tijdens een doordeweekse dag komt de 14-jarige Thijs terug van
school. Zijn binnenkomst gaat gepaard met een dichtknallende voor-
deur. Hij stampet het huis binnen, smijt zijn tas tegen de deur en
verdwijnt vervolgens de tuin in. Ankie, de dienstdoende beroepsop-
voeder, loopt hem achterna.

'Ha, Thijs!', roept Ankie. Thijs staat bij de schutting. Hij schopt tegen het hout. Ankie loopt naar hem toe. 'Hoe is het jongen?' Thijs begint harder tegen het hout te schoppen. 'Kom maar even mee naar binnen, dan gaan we je tas opruimen en drinken we wat.'

Ankie draait zich half om naar het huis en kijkt naar Thijs. Thijs is gestopt met het schoppen tegen de schutting. Hij draait zich van Ankie weg en leunt tegen de panelen. 'Nou, kom op jongen, laten we even naar binnen gaan.' 'Nee!', zegt Thijs en hij slaat zijn hand tegen de schutting. 'Waarom ben je zo boos dan?' Thijs zwijgt.

'Thijs, het is klaar nu. Je komt nu gewoon naar binnen. Dan gaan we je tas opruimen en dan praten we erover.' 'Ga zelf naar binnen', zegt Thijs. 'Ik wil niet zo'n brutale mond van jou, Thijs.' Thijs draait zich naar de schutting en begint er weer tegenaan te schoppen.

'Rot toch op, vuile trut!' Ankie spert haar ogen open, strekt haar arm en wijst naar het huis. 'Zo praat je niet tegen mij! Ik wil dat je nu naar je kamer gaat. Thijs draait zich om naar Ankie. Hij strekt zich uit. Zijn hoofd steekt naar voren, zijn benen gestrekt, zijn armen langs zijn lichaam.

'Hou je bek, smerige hoer! Flicker op met je gezeik! Ik ram je helemaal in elkaar!' 'Als je nu niet rustig wordt, Thijs, dan kun je de rest van de dag naar je kamer.'

Sharon en Gaya kijken naar de scheldpartij. Ze giechelen. 'Is niet leuk hoor, de hele tijd op je kamer', zegt Gaya. Thijs draait zijn hoofd naar Gaya. 'Jij moet helemaal je bek houden, bitch!'

Voor Ankie wordt de situatie door toedoen van Sharon en Gaya er niet gemakkelijker op. Dimitri vindt dat de meiden aan het uitdagen zijn en begrijpt goed dat Thijs hen nu afsnauwt. Een tijdje verdraagt Dimitri de scheldpartij, maar na een paar minuten zegt hij dat ze ermee moeten stoppen. Hij kan niet zo goed tegen ruzie. Fatima en Halina zijn aan het tekenen, het lijkt alsof ze niks merken van wat er om hen heen gebeurt. Nick wil niet bij de ruzie betrokken worden en loopt naar het

sportveldje naast het terras. Hier treft hij Floor en Leandro aan die aan het basketballen zijn, terwijl Mitchell de stand bijhoudt. Halina laat weten dat ze hoopt dat de ruzie gauw voorbij zal zijn.

We kunnen ons allemaal voorstellen dat Ankie boos wordt op Thijs. Het vervelende is echter dat de wijze waarop Ankie Thijs benadert er niet toe leidt dat hij rustiger wordt. Integendeel, hij lijkt alleen maar kwader te worden. In het verleden zijn dergelijke situaties zo uit de hand gelopen dat beroepsopvoeders nog maar één mogelijkheid zagen, namelijk Thijs afzonderen om een volledige escalatie te voorkomen. Ze willen dat niet, maar ze weten niet hoe ze dit moeten voorkomen. De belangrijke vraag wordt dan: is er toch een manier om te zorgen dat dit niet gebeurt?

In dit boek hopen wij te laten zien hoe wij aankijken tegen het gedrag van zogenaamde ‘moeilijke’ hulpvragers. Het boek is geschreven vanuit nieuwsgierigheid naar hulpvragers als Thijs die als ‘onbehandelbaar’ te boek staan. Het is geïnspireerd op kinderen en jongeren die voor veel hulpverleners moeilijk zijn om mee om te gaan. In het eerste deel bespreken we onze visie op zorg en reiken we handvatten aan om anders met moeilijk verstaanbaar gedrag om te gaan. Dit doen we aan de hand van een aantal concrete casussen. In dit deel van het boek wordt de visie achter de aanpak die wij voorstellen besproken. In het tweede deel wordt aan de hand van drie verhalen, waarin steeds een fictief kind centraal staat, geïllustreerd hoe de benadering concreet vorm krijgt. Bovendien krijgt de lezer bij elk verhaal de mogelijkheid om het gedrag te analyseren. Deze is gebaseerd op de onderbouwing uit het eerste deel en wordt gevormd door vijf aspecten waarop wij gedrag analyseren. In het derde deel laten we zien hoe individuele kinderen een groep vormen. Op de website van de uitgever² staan nog meer praktijkverhalen van jongeren in hun relatie tot een hulpgever. Hoewel de casuïstiek die hier besproken wordt uit de residentiële zorg komt, is de werkwijze evenzeer van toepassing binnen de dag- en thuisbehandeling, ouderenzorg en geriatrie.

2. <https://gompel-svacina.eu/product/verhalen-uit-de-leefgroep-beweging-als-houvast-in-de-jeugdzorg/>